

TransELTE 2025

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Nyelvi Közvetítés Intézete, Fordító- és Tolmácsképző Tanszék (Budapest, 2024. március 19–21.)

Bajnógel Dóra

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola,
Fordítástudományi Doktori Program

E-mail: dora.bajnogel@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-0091-090X>

Varga Lilla

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola,
Fordítástudományi Doktori Program

E-mail: 1999vargalilla@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-1103-8903>

Az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke idén 27. alkalommal rendezte meg hagyományos fordítástudományi konferenciáját, amely a *Professzionális és nem professzionális nyelvi közvetítés a mesterséges intelligencia korában* címet kapta.

A konferencia nyitónapján, március 19-én Seresi Márta, az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék adjunktusa üdvözölte a jelenlévőket, majd Desiré Bonisnak adta át a szót. A holland nagykövetszagon az AI gyorsütemű térnyeréséről és a nyelv leegyszerűsödésének korrelációjáról ejtett szót, továbbá felhívta a figyelmet az innovatív technológia esetleges veszélyeire, miközben hangsúlyozta: fontos, hogy empátiával forduljunk a nyelv felé.

Ezt követően Lénárd Zsuzsanna, a flamand kormány budapesti kirendeltség-vezetője foglalta össze az előző évek fontos eseményeit, átadva a szót Robin Edinának, a Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, valamint az ELTE Fordítástudományi Doktori Program vezetőjének, hogy elmondja köszöntőbeszédét.

A plenáris előadássorozatot Isabelle S. Robert kezdte meg, akinek kutatása az utószerkesztési készségek értékelésére összpontosít, különös tekintettel a fordítási döntések megindoklásának képességére – ennek intézményesített keretek között történő fejlesztését előremutatónak tartja.

A következő előadó, Luc van Doorslaer (University of Tartu, KU Leuven) a városi fordításkutatásról beszélt, rávilágítva arra, hogy a fordítás sokkal több, mint pusztán nyelvi közvetítés. Oktatási tapasztalataira építve hangsúlyozta, hogy a mesterséges intelligencia korában a fordítói hivatást érintő, hirtelen végbement változások miatt a hallgatók számára kulcsfontosságú a kritikai gondolkodás képességének elsajátítása. Kiemelte továbbá: tapasztalatai szerint napjainkban az is ritka kombináció, hogy valaki egyszerre birtokában legyen a jó olvasási és íráskészségnek. Előadásában különböző fordításdefiníciókat és etimológiai megközelítéseket mutatott be, hivatkozva többek között Chestermanra, valamint a mesterséges intelligenciával folytatott beszélgetéseit is elemezte, bemutatva a technológiai fejlődés hatását a fordítás fogalmának változására. Hangsúlyozta, hogy a fordítók szakmai pozíciójának megerősítéséhez lényeges megérteni, mi teszi fenntarthatóvá a fordítást, emellett pedig továbbra is fontos – még a jelenlegi, dinamikusan változó környezetben is –, hogy kialakítsuk a szükséges megküzdési stratégiákat.

A továbbiakban Lesznyák Mária, Sermann Eszter és Bakti Mária, a Szegedi Tudományegyetem kutatói mutatták be közös eredményeiket. Kutatásuk rámutatott, hogy az utószerkesztés hatékonysága nagymértékben függ a szöveg ismerőségétől és a fordítási folyamatban résztvevők nyelvi kompetenciájától, ha azonban a szöveg tartalmilag vagy formai szempontból túl bonyolult, az említett előnyök elhalványulnak.

Jorge Díaz Cintas (a London University College professzora) előadásában az audiovizuális fordítás és a mesterséges intelligencia kapcsolatát vizsgálta, különös tekintettel az új technikai kihívásokra és azok megoldásaira. Bemutatta az úgynevezett OONA szoftvert, amely segíthet a feliratozásban használt gépi fordítás hatékonyságának növelésében, valamint kitért az AI adatelemzésben, automatizálásban és tartalomkészítésben betöltött szerepére. Emellett felhívta a figyelmet a mesterséges intelligencia etikai vonatkozásaira is, amelyek meghatározóak lehetnek a fordítói szakma jövőjének alakulásában.

Irene Ranzato, a római Sapienza Egyetem professzora a feminista mozgalmak hatására az 1960-as években kibontakozó „gender studies” fordítástudományban betöltött helyét vizsgálta. Kiemelte, fontos arra ösztönözni a hallgatókat, hogy folyamatosan fejlesszék kritikai gondolkodásukat, aminek eredményeként képessé válhatnak a hagyományos értékek és sztereotípiák megkérdőjelezésére. A kutatásaihoz elvégzett tesztekben LGBTQ+ témák kapcsán figyelte meg a diákok lexikai ismereteit, fogalmi tudását és reflexióit. Az eredményekből többféle konklúzió is levonható: bizonyos tanulók nagyon tudatosan kezelték a szexuális tartalmakat érintő kérdéseket, azonban összességében kifinomultabban reagáltak a kulturális eltérések megjelenésére, mint az általános értelemben vett érzékeny témákra.

Patrick Zabalbeascoa, a barcelonai Pompeu Fabra Egyetem professzora előadásában a fordításelmélet és az audiovizuális fordítás új szempontjait tárgyalta, visszautalva a Jakobson és Holmes teremtette hagyományokra. Felhívta a figyelmet a fordítás szűk és tág értelmezésének különbségtételére, valamint a kreatív fordítással összefüggésbe hozható manipulációelméletéről is beszélt. Megosztotta

azzal kapcsolatos megfigyeléseit is, hogy milyen értékeket szükséges hozzáadnia a humán fordítónak a gépi fordításhoz, olyan szempontokat alkalmazva vizsgálatában, mint az ambíció és a szubjektivitás.

Emília Perez, a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem professzora, előadásában szót ejtett a médiahozzáférés előmozdítását célzó jogi és szakmai törekvésekről, amelyek egyre inkább kiterjednek az audiovizuális fordítás minőségi követelményeire is. Hangsúlyozta, egyéb szempontok számbavételével, hogy kiemelt figyelmet kell fordítanunk a mellékszereplők egyértelmű azonosítására, a drámai zene és a kifejező csendek érzékeny tolmácsolására, valamint a többnyelvű és multikulturális jellemzők hiteles megjelenítésére, miközben a technológiai fejlődés új távlatokat nyit a média akadálymentesítésében.

A konferencia fénypontjaként a csütörtöki szekció Klaudy Kinga professzorasszony ünnepélyes köszöntésével kezdődött, akinek 80. születésnapja alkalmából fordítástudománnyal foglalkozó hazai és külföldi kollégák osztották meg a Klaudy tanárnő megkerülhetetlen életművéhez fűződő személyes emlékeiket és elismerő gondolataikat.

Anthony Pym, a nemzetközi fordítástudomány jeles képviselője saját kezdeti útkereséséről mesélt, amikor 1992-ben Szombathelyen a *Transfere Necesse Est I. Konferencián* először találkozott Klaudy Kingával és az európai fordítástudomány törekvéseivel – némi zavarral, de annál nagyobb kíváncsisággal. Beszédében kiemelte a gyors ütemű változásokat, és azok hatását személyes pályafutására és a magyarországi fordítástudomány fejlődésére. Kifejtette, ahogy a magyar fordítástudomány formálódik az évek alatt, az állandó, nemzetközileg is hasznosítható eredményeket hoz. Mindez – hangsúlyozta – nagyban köszönhető Klaudy Kinga munkásságának, amely előtt maga is tisztelettel adózik.

Károly Krisztina, a Nyelvtudományi Doktori Iskola vezetője több mint harmincéves ismeretségükre visszatekintve arról beszélt, milyen nehéz feladatnak bizonyult méltó ajándékot találni Klaudy Kinga számára. Hiszen, ahogy fogalmazott, a professzorasszony annyi mindent adott másoknak – a teljesség igénye nélkül: hazai és nemzetközi fordítástudományi konferenciákat szervezett, megalapította a Fordítástudományi Doktori Programot, valamint a *Fordítástudomány* című folyóiratot –, hogy azt tárgyi ajándékokkal szinte lehetetlen lenne viszonzni. Neki köszönhetjük azt a tudományos szilárdságot és megalapozottságot, amellyel a magyar fordítástudomány alapköveit letette.

Robin Edina könnyedebb, de ugyanakkor mélyen emberi hangvételű beszédét humoros megjegyzésével indítva a – Klaudy Kinga által bevezetett – explicitáció terminusára hivatkozott. Kiemelte, hogy Klaudy Kinga nemcsak a tudományág magyarországi létrejöttét alapozta meg, de máig aktívan dolgozik abban: publikál, kutat, alkot, ezzel továbbra is példát mutatva a tudományterület fiatal kutatói számára. A tanszékvezető asszony több, Klaudy professzorasszonnyal kapcsolatos emlékét is megosztotta a hallgatósággal: egy vizsgaszituációban például a hallgatók csalódottságot éreztek, amikor megtudták, hogy Robin tanárnő vizsgáztatja őket, mivel ragaszkodtak volna ahhoz, hogy személyesen találkozhassanak Klaudy

Kingával. A doktoranduszok disszertációit bemutató kötetben fellelhető 176 hivatkozás is azt jelzi, hogy a magyar fordítástudomány szilárdan támaszkodik Klaudy tanárnő munkásságára. A hallgatók szavaival élve: ő a „fordítástudomány nagyasszonya”, „egy élő legenda”.

Sereg Judit adta át a tanszék ajándékát a professzorasszonynak: egy különleges kötetet, amely a doktori hallgatók személyes történeteit, emlékeit és fényképeit gyűjti egybe.

Ezután következett a konferencia – elfogulatlanság nélkül állíthatóan – legizgalmasabb előadása, amelyben a résztvevők meghallgathatták Klaudy Kinga beszédét, aki retrospektív módon, fényképei és beszámolója által betekintést engedve személyes emlékeibe, vezette végig életművén a hallgatóságot, osztatlan sikert aratva szavaival.

A Klaudy tanárnő különleges személyének és páratlanul gazdag életművének szóló bensőséges, mégis ünnepélyes köszöntést méltó módon koronázta meg a résztvevők álló tapsa.

A konferencia Olgyay-Fekete Judit előadásával folytatódott, aki a gépi fordítások minőségértékelésének lehetőségeit vizsgálta, különös tekintettel a humán és automatikus kiértékelési módszerek összevetésére. Bemutatta a referenciafordításon alapuló (pl. BLEU, chrF, TER, COMET, Levenstein-távolság), valamint a referencia nélküli (pl. QUEST) automatizált értékelési eljárásokat, és kitért az ISO 5060 szabványra is, amely a szakfordítások humán értékelésének egységesítését célozza. Saját kutatásában megállapította, hogy bár a kis hibák száma magasabb, a szövegminőséget leginkább a nagy hibák befolyásolják, és a lektorálás minden esetben további minőségi javulást eredményezett. A humán és gépi értékelés korrelációja alacsonynak bizonyult, így a konklúzió szerint az utószerkesztett szövegek lektorálása elengedhetetlen, az értékelési módszerek kombinálása pedig indokolt a pontosabb minőségmegítélés érdekében.

Ezután következett Móricz Kristóf és Tóth Boglárka, az ELTE FTT oktatóinak előadása, akik a technológiai kompetencia tolmácsolásban betöltött növekvő szerepét mutatták be. Ismertették az általuk tervezett és vezetett egyetemi kurzust, amely a CAI-eszközök (pl. terminológiai adatbázisok, tolmácsolást segítő szoftverek, AI, Zoom) használatába vezeti be a hallgatókat. A szeminárium célja a jövő tolmácsai számára elengedhetetlen alkalmazkodókészség fejlesztése, amely segíteni fogja őket abban, hogy a lehető legjobban eligazodjanak a változó technológiai környezetben. A program számos kihívással néz szembe, amely érinti az oktatók folyamatos képzését és az eszközök beszerzését. Hosszú távú terveik között szerepel a tantárgy kötelezővé tétele is.

Bakó Balázs doktorandusz hallgató előadásában a menekültügyi tolmácsolás sajátosságait mutatta be interjúk kutatásának eredményei alapján. Rámutatott, hogy Magyarországon jelenleg közel hatvanezer menekült tartózkodik, miközben a menekültügyi tolmácsolás jogi szabályozása még mindig nem egyértelmű. A nemzetközi és hazai jogi háttér mellett a közösségi tolmácsolás elméleti keretét is ismertette. Kutatása során olyan kérdéseket vizsgált, mint a tolmács szerepe,

szükséges kompetenciái, a tolmácsolás érzelmi mélységei, valamint a szervezeti együttműködések. Az előadás fontos hiányterületre világított rá a hazai tolmácsolás és jogszabályi környezet szempontjából.

A doktoranduszok előadását a Translating Europe Workshop követte. Mareks Graudins, az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatósága (DGT) magyar és szlovén nyelvi osztályának vezetője, magyarul tartotta meg beszédét, amelyet azon tény ismertetésével kezdett meg, hogy már negyedik alkalommal működik együtt az ELTE és az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatósága közösen a TransELTE lebonyolításában, jelezve a kapcsolat fontosságát. Előadásában a mesterséges intelligencia okozta változásokkal foglalkozott. Felhívta a figyelmet arra, hogy a technológiai fejlődés hatékonyra teszi ugyan a munkát, de a változásokhoz való folyamatos alkalmazkodás egyúttal kihívást is jelent a fordítók, oktatók és egyéb szakemberek számára.

A konferencia március 21-i, péntek délelőtti plenáris ülését Németh Balázs Sándor, a Magyar Közlönykiadó és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt. vezérigazgatója nyitotta meg. Beszédében kiemelte az MI-fejlesztési projektekben betöltött markáns szerepét. Rámutatott, hogy a minőségbiztosítási kérdések egyre fontosabb szerepet kapnak, különösen a kormány nemzetközi együttműködéseinek tükrében, ami folyamatos átalakulásokat eredményez. Emellett hangsúlyozta a technológiai és adatbiztonsági kérdések fontosságát, és az önértékeléssel kapcsolatos, egyre sürgetőbb megpróbáltatásokat. A vezérigazgató úr célként fogalmazta meg a társadalom folyamatos informálását, és arra buzdította a konferencián megjelenteket, hogy vegyenek részt hasonló eseményeken, mivel az ilyen találkozók a tudásmegosztás és információcsera által nagyban segítik a jövőkép kialakítását.

Nagy Levente, az MKIFK (Magyar Közlönykiadó és Igazságügyi és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt.) lektori irodájának vezetője többek között az OFFI (Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda) és a MKIFK együttműködéséről beszélt előadásában. Az OFFI berkein belül zajló szakmai változásokkal egyidőben számítanak a külsősök munkájára is, és külön csapatot hoztak létre a szakszerű előkészítés biztosítására.

Anthony Pym előadásában az automatizált fordítások és a kockázatkezelés kérdéseit tárgyalta. Kiemelte, hogy a neurális gépi fordítás (NMT) költségei meghaladják annak előnyeit, és bár az NMT nem csökkentette a megrendelések számát, az AI-eszközökbe való befektetés drága, és csak hosszú távon hozhat hasznot. A kockázatsökkentési stratégiák közül kiemelte a humán utószerkesztés, valamint az eszközök fejlesztésének és a nyelvek priorizálásának szükségességét.

Horváth László előadásában a generatív AI felsőoktatási keretek között vizsgált kihívásait és lehetőségeit mutatta be. Kiemelt néhány adatvédelmi, tartalmi és gondolkodási nehézséget, amelyet a kutatás résztvevőinél tapasztaltak. A technológia előnyeinek kihasználása mellett fontosnak ítélte a szintetikus gondolkodás megerősítését, amely segítségével az egyén képes különböző, látszólag egymástól eltérő információkat, nézőpontokat vagy elemeket összekapcsolni, és ezekből új, egységes prekonceptiókat létrehozni, majd meg is erősíteni azokat.

Klenk Márk és Kanász Zsanett az MKIFK-nál alkalmazott AI-megoldásokat mutatták be, különös figyelmet fordítva az iratfelismerésre, iratbesorolásra és OCR-támogatásra. Gyakorlati munkájuk során végzett kutatásaik alkalmával azt tapasztalták, hogy az OCR jól működik sabloniratoknál és nehezen olvasható szövegek esetén, táblázatok és aláírások feldolgozása során azonban már problémák merültek fel a használata során. Terminológiai munkák használatában az AI nyelvi pontossága előnyös ugyan, de nem mindig találja meg a fontos kifejezéseket, így minőség-ellenőrzés (QA – quality assurance) lefuttatása indokolt.

Nagy Levente az MKIFK személyi okmányok fordításának folyamatát ismertette, kiemelve, hogy a szövegek típusa – például ismétlődő, elmosódott vagy CAT-eszközzel fordítható – meghatározza a fordítási utat. A sablonok használata nemcsak az egységes minőséget és árazást segíti, hanem az adatvédelmet is, például a személyes adatok anonimizálásával és a változó elemek pontos jelölésével.

Gáspár Endre az Igazságügyi Minisztérium jogszabályfordítási programját mutatta be, amelynek köszönhetően a minisztérium 2017 óta több mint ötvenezer dokumentumot fordított angolról magyarra. Kiemelte, mennyire fontos a jogi szaknyelv sajátos jellemzőinek ismerete, különös tekintettel arra a tényre, hogy a jogi zsargon sosem kreatív, és gyakran előfordulnak jelentésmódosulások is, amelyek szintén különleges figyelmet érdemelnek. A Termin projekt során 3500 jogi terminust dolgoztak ki együtt az OFFI-val.

Paweł Korpál a tolmács érzelmi aspektusait vizsgálta, különösen a konferenciák és közösségi tolmácsolás során. Beszélt arról a 2019-es projektről, amelyben negatív és semleges érzelmi töltetű videókat használtak, és megállapították, hogy a semleges jellegű videó tolmácsolásához kevesebb felkészülési időre volt szükségük a nyelvi közvetítőknek. A kutatás megerősítette, hogy az érzelmi nyelvezet hatással van a produkció időtartamára, de nem mutatott egyértelmű eredményt a tolmácsolás irányára nézve.

Eszenyi Réka, Bányai Borbála és Lakos Renáta kutatása a hangzó nyelvi és a grafikus tolmácsolás, valamint a kommunikációs akadálymentesítés kérdéseit vizsgálta. Az írótolmácsolás definíciója szerint a hangalapú információk írott formában való megjelenítését jelenti, amely lehet szinkron vagy aszinkron. Az akadálymentesítés során különböző segédtechnikákkal történik a gépelés, és vizualizálásként grafikus rögzítést alkalmaznak, mivel az emberi agy 80%-a vizuális információval dolgozik.

Az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének fordítástudományi konferenciája a 2025-ös évben is tudományos körökben népszerű programnak bizonyult, ám idén kilépett ezen keretei közül, tekintve, hogy az eseményt megkoronázta az az ünnepi gesztus, amellyel a fordítói közösség a tudományág egyik legjelesebb képviselőjét – jelen folyóirat alapító-főszerkesztőjét –, Klaudy Kingát köszöntötte. A professzorasszony neve eggyé vált a magyarországi fordítástudomány fogalmával, ám személyének és egyéniségének sokszínűsége, eleganciája és a tanítványainak, kollégáinak szentelt értő figyelme és törődése messze túlmutat tudományos munkásságán. Ha visszagondolunk Nida szavaira, aki szerint maga a fordító a

központi elem a fordításban¹, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy a fordítástudomány középpontjában pedig a képzett fordításkutató áll – és mindenki, aki találkozik ezzel a tudományággal, méltán lehet hálás Klaudy tanárnőnek, aki fáradhatatlan munkájával lehetővé tette, hogy a fordítás érdekes kérdéseit boncolgatva egy-egy pillanatra mindannyian központi szerepbe kerüljünk, visszatalálva önmagunkhoz. Szeretettel ajánljuk a folyóirat ezen cikkét, tiszteletünket kifejezve, Klaudy Kinga professzorasszonynak.

¹ Eredeti idézet: „The translator himself is the focal element in translating.” In: Nida, E. A. 1964. *Toward a Science of Translating*. Leiden: Brill, 145.